

Carles Camps Mundó, el mal és la paraula

DAVID MADUEÑO SENTÍS

(c) Òmnium Cultural / Ramon Boadella

És curiós com ha canviat l'enfocament dels éssers humans cap al llenguatge parlat i escrit durant el segle XX respecte d'èpoques precedents. Si per als antics grecs era una forma de prefigurar el món —ja fos en el camp de l'estudi científic, filosòfic o mitològic—; si per als il·lustrats era la forma més adequada d'aprehendre'l, entendre'l i dominar-lo; si per als romàntics era l'escala que tenien per atansar-se als misteris que els torturaven i encara ens torturen, per a l'home del segle XX, la paraula se li transfigurà en una romanalla gairebé inservible. És cert que Maquiavel ja parlava del seu ús tergiversat en el camp del poder, però els feixismes i altres formes de discursos ideològics totalitaris en van sofisticar i pervertir definitivament els seus valors comunicatius, esdevenint la *propaganda* —en realitat, un mot llatí que significa 'propagar'— en el sentit que Joseph Goebbels, cap del Ministeri creat a propòsit per l'Alemanya del Tercer Reich nazi, va estipular. L'horror que tot plegat va desencadenar, amb la Segona Guerra Mundial i l'Holocaust, va acabar per destruir la credibilitat de l'home en la paraula, fins i tot en l'escriptura mateixa.

Però ja des del propi àmbit literari, d'una banda el Simbolisme, el darrer quart del segle XIX (reprès amb posterioritat a la Segona Guerra Mundial amb el moviment de la poesia pura), i de l'altra les avantguardes, en el període d'entreguerres, ja havien tibet la corda per explorar-ne les possibilitats des de posicions absolutament antagòniques. Mentre els segons apostaven per abolir-lo —com

qualsevol altra estructura arbitrària— i decidien jugar-hi de diverses formes, els primers l'elevaven com a únic element possible dels éssers humans per atansar-se a entendre el món tot creant noves estructures per contenir-lo. Tanmateix, mentre les avantguardes han esdevingut un reguerol de pólvora cremada amb les acaballes dels conflictes, el Simbolisme sobrevivia amb noves reformulacions, com la poesia pura que abans esmentàvem, o l'obra de l'alemany Paul Celan.

De la destrucció al discurs

La poesia és, per les seves peculiaritats, el gènere més adequat per reflexionar sobre la validesa de la llengua, ja que el seu discurs —bé per parlar-ne metaliteràriament, bé per fer-ne un ús estilístic— sempre hi acaba orbitant. A Catalunya, autors com Víctor Sunyol, Carles Hac Mor, Enric Casasses o Arnau Pons l'han qüestionat de maneres diferents, l'han estafet, l'han dut fins als extrems de les seves possibilitats amb el joc o l'exercici intel·lectual. Però qui n'ha parlat més a bastament és Carles Camps Mundó (Cervelló, 1948), els darrers llibres del qual s'han

centrat en una poesia discursiva que reflexiona sobre la idoneïtat del llenguatge. I és ben curiós, ja que, com ell mateix ha explicat en diverses ocasions, les seves primeres provatures, als anys seixanta, el van dur cap a formes i temes avantguardistes. «Els meus primers intents diguem-ne literaris de seguida es van inscriure en el que amb molta condescendència podríem anomenar avantguardisme, encara que haig de reconèixer que els meus pobres resultats d'aleshores eren més fruit de la inconsciència juvenil i de les ganes de rebentar-ho tot que no pas del coneixement dels moviments avantguardistes europeus.»¹ La maduració com a poeta i les influències de Joan Brossa i Antoni Tàpies el duen durant els següents anys setanta cap a la poesia visual. Als anys vuitanta, però, Camps inicia una nova deriva autoral: «Insatisfet de les meres experiències formals, en vaig voler indagar els continguts per saber quins eren els aspectes que em feien o em desfeien íntimament i si s'havien plasmat en la meua obra fins aleshores. Les temàtiques universals van aparèixer immediatament ja en les primeres provatures de tornada a l'escriptura. Ara, el que feia falta no era ser original, com fins aleshores, sinó donar-hi la meua perspectiva: la meua veu, una manera de dir inconfusible, tenint ja l'autèntica avantguarda com a tradició.»

Aquesta veu, de mica em mica basteix un catàleg de treballs que, cada vegada de forma més discursiva, reflexiona en veu alta sobre el llenguatge, sobre les limitacions però també sobre la paradoxa de la necessitat de la seva existència. Dels onze poemaris que han anat perfilant aquesta aposta ens centrarem en tres dels més significatius, que ens ajudaran a conèixer els principals arguments del discurs de Camps Mundó per entendre si realment el llenguatge és o no és inútil.

'La mort i la paraula'

El prestigiós Premi Carles Riba en l'edició de 2009 va recaure en un dels treballs més personals del poeta. Sorgit del patiment d'un càncer, *La mort i la paraula* (Proa, 2010) se sustenta en dues idees principals que el poeta va desenvolupant tot seguint les etapes de la pròpia malaltia: el descobriment, el tractament i la convallescència. D'una banda, l'entesa que la consciència humana —amb la memòria fent la feina més bruta— és la responsable de formalitzar no només la malaltia, sinó la mortalitat mateixa: «Només l'amnèsia et prepara

per morir. / T'has d'arrencar la veu, treure't del cap que vius» (p. 73). «Només mor allò que no viu instintivament. Instantivament. / (...) La mort nia en la memòria.» (p. 25). De fet, la resta d'éssers vius no pateixen aquest problema, i d'aquí que en un dels poemes miri de posar-se en la seva situació: «No sé, no puc saber, que estic malalt. / No puc saber que sóc un temps que s'extingeix: / que sóc expectatives mortes. / (...) Només emmalalteix i mor qui parla. / Només desapareix allò que se singularitza. / El mal són les paraules.» (p. 23).

El mal, doncs, són les paraules, responsables de testimoniar la memòria, i per tant de fer palès que d'altres éssers humans han mort rere nostre i que, conseqüentment, nosaltres també som mortals. Són, des d'aquest punt de vista, el càncer en si mateix, ja que l'existència de la paraula que designa la malaltia fa que existeixi per a nosaltres. I tanmateix, la paradoxa és que l'ésser humà viu d'aquestes paraules. El seu desenvolupament tecnològic i social s'ha esdevingut amb la creació del llenguatge, i posteriorment de tots els mecanismes de fixació i transmissió (el paper, la impremta, Internet), que en el cas de la poesia ha acabat esdevenint la representació més "pura" en transcendir l'utilitarisme i convertir-se en objectiu per si mateix. D'aquí que la veu poètica es replantegi les premisses principals del viure: «Per això us dic ara que viure basta, / que sobra l'esperança / —l'ambició, l'afany, el sempre—. / Sí, per això crec que tinc dret a dir-vos / que esperant l'esperança es perd la vida: / la vida en si, la vida viva.» (p. 55). Finalment, però, sempre acaba apareixent la paradoxa inevitable, de la qual n'és ben conscient: «Víctima i escenari alhora / del desigual combat a mort / entre la mort i la paraula.» (p. 91). Un combat irresoluble.

'La runa de la veu'

Després d'un llibre de prosa publicat posteriorment a *La mort i la paraula*, Camps Mundó torna a la poesia per seguir reflexionant sobre els límits del llenguatge amb una evocació del simbolista Stéphane Mallarmé (1842-1898) a *La runa de la veu* (Llibres del Segle, 2013), qui va perdre el seu fill, Anatole, i al qual volia dedicar un llibre que mai va arribar a publicar en vida, *Per una tomba d'Anatole*, ja que els resultats que n'obtingué (dos-cents dos fragments inacabats) significaren la impossibilitat del poeta per expressar amb certesa el seu dolor. «La mort d'un fill no es pot abocar en un bell llibre: l'inunda. No hi ha manera de compondre'n el gemec, la queixa, la llàgrima. No, no hi ha mètrica, no hi ha rima ni ritme que puguin donar forma a tant sofriment. Potser no hi ha veu: només esberles.» (p. 13). La veu és una runa, la poesia ha de començar per assumir

¹ A partir d'aquí, i per a les citacions següents: CAMPS MUNDÓ, Carles. «Autopresentació». Barcelona: Barcelona Review, núm. 49, juliol-agost 2005. http://www.barcelonareview.com/49/c_cc.htm

la impotència de designar. Per això, Camps Mundó veu el fracàs de Mallarmé com un èxit: «Qui sap si els versos inconclusos / que vas deixar de banda amb impotència / no són el més bell dels teus llibres.» (p. 26)

Els més de dos-cents fragments i anotacions que Mallarmé va recollir per al llibre sobre Anatole són, sens dubte, el millor exemple de l'escriptura postmoderna: la fragmentació és de les poques formes d'acostar-se a aquesta experiència actual retallada, imprecisa, polimòrfica i accelerada.

'L'Oració Total'

Els altres dos fragments de *La runa de la veu* plantegen propostes ben diferenciades de «Per una tomba de Stéphane», malgrat que segueixen en la mateixa línia teòrica. A «Una escena capvespral» Camps Mundó assaja un poema-riu de gran extensió sobre la consciència de la vivència i la impossibilitat de relatar-la de forma fidedigna a través del llenguatge. Sembla que posa en entredit el simbolisme que ell mateix ha prodigat («l'ordre simbòlic és precisament això: l'ordre de la submissió», p. 35). I tanmateix, a «M'hi nego» (un títol amb múltiples significats, malgrat que sorgeix d'un poema d'altri), torna al símbol per, tot evocant Paul Celan (1920-1970), fer composicions més breus, concentrades i inassolibles a primer cop d'ull. Celan, d'origen jueu romanès però de parla alemanya, va voler demostrar que la poesia no només podia superar l'horror de la Segona Guerra Mundial i reformular el llenguatge simbòlic, sinó que la llengua dels seus repressors també era la seva llengua i podia transmetre, encara que fos de forma esquívola, el món personal, intel·lectual i sensorial, a través d'un codi específic. El mateix llenguatge que els enemics de la seva gent havien manipulat per destruir-lo, ara l'emprava per reconstruir-se, encara que per fer-ho calia buidar-lo i omplir-lo de nou.

El poema-riu de Camps Mundó que assenyalàvem és l'esquema poètic que pren en el seu darrer i més recent llibre, *L'Oració Total* (Proa, 2013). A diferència de les ocasions anteriors, en què la impossibilitat de la paraula esdevenia un punt de fuga cap a on tendien els temes centrals que li servien d'arrencada —la mort i la malaltia—, ara esdevé l'únic tema central: el llenguatge escrit com a reproducció del món, la paraula com a prefiguració dels ens que l'habiten. «Què et fa pensar / que això tan marginal d'uns noms / (...) pot dir raó i destí de tant i gens, / com si denominar fos res central / en tot el que existeix i no existeix...» (p. 13). Hi ha una reformulació dels supòsits simbolistes amb el buidatge dels significants per tornar-los a omplir amb nous significats: «Aquesta estranya joia de tornar l'instint a les paraules / i fer-les netes de conceptes. / La rara joia de buscar-me enllà de la frontera de la idea, / d'aventurar-m'hi sense el jou de les certes.» (p. 18). Cal despullar el llenguatge i despullar-se d'ell per mirar d'accedir a la puresa de la vivència, de la comprensió, perquè la paraula esdevé una limitació: «La paraula ens exclou de la suma del món. / (...) Cap nom ens obre a la totalitat.» (p. 29). Com ja és habitual en l'autor, la contradicció, la paradoxa, el duu a plantejar-se la possibilitat d'abastar un discurs totalitzador, que compregui el significat absolut de l'existència mateixa. I per això pren el concepte teològic de l'oració: «I formar una gran estesa de paraules, / (...) i tot anar-ho articulant, digui el que digui el que en resulti, / amb els nexes i els verbs, fins a compondre / l'Oració Total que ens totalitza.» (p. 22). «Mai cap Oració Total que embridi els anys. / La repetició dels noms no repeteix els fets. / Només subratlla la

derrota de la vida amb el record.» (p. 35)

El problema d'aquest darrer llibre neix, precisament, de les limitacions que l'autor anuncia al llarg de la seva obra. Tot i els encerts d'alguns dels seus passatges, ambicionar una obra totalitzadora del «voler dir» és, simplement, impossible. Camps Mundó torna a dir molt (és, dels tres llibres analitzats, el més discursiu), torna a referir-se a la paraula, la memòria i la mort, torna a ser *épatant* amb moltes de les reflexions que il·luminen el passeig lector, però se centra massa en el vòrtex mateix de l'huracà; tant, que la pròpia destrucció anunciada l'arrossega. En les ocasions anteriors observava des d'una certa distància, a través d'elements limítrofs, i de mica en mica, vers a vers, s'hi anava atansant. En canvi, aquí es tracta de mullar la ploma en la tinta d'un sol tema; un tema enorme, gegantesc, que pot donar molta producció versificada, però que finalment no deixa massa resultats en l'apartat de reflexions més properes, més humanes. Des de la nostra òptica de petiteses i finituds mundanes, necessitem que els conceptes més inabastables se'ns presentin en porcions més digeribles. Que Camps Mundó ens parlés de la seva malaltia o de la dura vivència de Mallarmé ens ho feia més aprehensible, encara que fos pel simple sentiment d'empatia. En canvi, a *L'Oració Total* ens submergeix en l'infinit metafísic sense bombona d'oxigen. I malgrat la seva perícia a l'hora de guiar-nos amb una sintaxi complexa però molt ben travada, aquest cop la perspectiva que tenim davant nostre és massa inabastable. Com quan provem de copsar la panoràmica del cel una nit estrellada d'estiu. Tanmateix, i apartant-me del to reflexiu i analític, voldria recordar que aquestes consideracions tenen molt més de consideració lectora personal que no pas d'objectivització teòrica, i el que per a uns pot esdevenir un però a la creació poètica, per a d'altres pot esdevenir una fita sense parió.

Més encara: potser, si seguim la constant de contradicció que Camps Mundó ens ha fet constatar en els seus llibres, la seva derrota esdevingui al capdavant una victòria. Potser ja és això: si el llenguatge és un element que condueix a la impossibilitat, només tenim dues opcions: o deixar-lo de banda i procurar viure essent-ne cada vegada menys conscients, o llançar-s'hi de ple, malgrat que en sabem els resultats per endavant. També sabem que hem de morir, i no per això hem de deixar de viure amb il·lusió, tot buscant la manera de fer-ho que més ens complagui.